

Ἡ ἐπίμονη ὁμῶς αὐτῆ προσπάθεια τοῦ κ. Δελιαλιῆ δημιουργεῖ στὸ Δῆμο Κοζάνης τὸ μεγάλο χρέος, ὅλες αὐτὲς τὶς φωτογραφίες νὰ τὶς συγκεντρώσῃ—τὰ κλισέ εἶναι πιά ἔτοιμα—καὶ νὰ τὶς ἐκδώσῃ σ' ἓνα Ἱστορικό Φωτογραφικό Λεύκωμα, πού θὰ δίνῃ ὅσο τίποτ' ἄλλο μερικὰ στιγμιότυπα σπαρταριστὰ ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς πολιτείας τοῦ τῶν τελευταίων ἑκατὸ χρόνων καὶ πολὺ περισσότερα ἀπ' τὴ σύγχρονη ἱστορία τῆς. Ἐστὶ τὸ ἱστορικό αὐτὸ Λεύκωμα θὰ ἔχῃ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κοζάνης ἀξία ἀνάλογη μετὰ τὴν ἀξία πού ἔχουν τὰ ἔργα τοῦ κ. Δελιαλιῆ. Μπορῶ νὰ πῶ μάλιστα πῶς ὀρισμένες σελίδες τῆς σύγχρονης ἱστορίας τῆς Κοζάνης, πού μετὰ τὸν καιρὸ θὰ ξεθωριαζάν καὶ θὰ κατανοῦσαν σιγά-σιγά κρύες εἰδήσεις, τὸ ἱστορικό φωτογραφικό αὐτὸ Λεύκωμα θὰ τὶς ζωντανεύῃ καὶ θὰ τοὺς δίνῃ μιὰν ἀγέραστη ἐπικαιρότητα.

Εἶναι λοιπὸν καλοπρόσδεχτο στὴν ἱστορικὴ ἐπιστῆμη καὶ τὸ νέο ἔργο «Διαθῆκα Εὐεργετῶν τῆς πόλεως Κοζάνης» τοῦ Νίκου Δελιαλιῆ. Μετὰ τὴ μεγάλη του ψυχὴ καὶ τὸ εἰδικὸ του σκαριὸ ὁ Δελιαλιῆς μπόρεσε, χωρὶς νὰ φοβηθῆ καμιά θυσία, νὰ περιμαζέψῃ ἀπὸ παντοῦ, ὅπου τὸ βρῆκε σὲ μπουντρούμια, σὲ παλιὰ σεντούκια, σὲ μεσάντρες, σὲ ταβάνια, τὸ πολὺ μο ἱστορικό ὕλικὸ τῆς Κοζάνης καὶ νὰ τὸ δημοσιέψῃ γιὰ νὰ τὸ προσφέρῃ στὴν ὕπηρεσία τῆς ἐπιστῆμης. Κι ἔτσι ἔχουμε 39 πνευματικὰ του τέκνα, πού μιλοῦν καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κοζάνης, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μεγάλη του ψυχὴ, τέκνα πού θὰ τὰ ζήλευαν πολλοὶ ἄλλοι, ἀκόμα καὶ μεγαλόσχημοι. Ἀλλὰ καὶ εἶναι πάλι ἡ μεγάλη του ψυχὴ, πού ἄστραψε καὶ φώτισε τὸ νοῦ του, ὥστε ὅλο αὐτὸ ἱστορικό ὕλικὸ νὰ τὸ δημοσιέψῃ μετὰ καιρὸ καὶ κόπο, δίχως νὰ τὸ παραλλάξῃ, καὶ νὰ τὸ δώσῃ μόνο μετ' ἀπαραίτητα συμπληρώματα καὶ σχόλια, ἔτοιμο πέζ, στὸν ἐρευνητῆ.

Γι' αὐτὸ καὶ μπορῶ νὰ πῶ πῶς ὁ Ἑ π α ι ν ο ς πού τοῦ ἔδωσε ἡ Ἀκαδημία τῆς Ἀθῆνας εἶναι ὁ πῶς πετυχημένος πού ἔδωσε σὲ πνευματικὸν ἐργάτη τοῦ τόπου μας. Ὁ Ἑ π α ι ν ο ς αὐτὸς τίμησε βέβαια τὸν Νίκο Δελιαλιῆ, ὁμῶς τίμησε ἀκόμα περισσότερο καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴν εὐθυκρισία τῆς στὴν περίπτωσι Δελιαλιῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

Εὐ α γ γ ἔ λ ο υ Κ ω φ ο ῦ, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878. Ἀνέκδοτα προξενικά ἔγγραφα μετὰ συντόμου ἱστορικῆς ἐπισκοπῆσεως (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 104), Θεσσαλονικὴ 1969, 8ον, σελ. ιβ' + 372, χάρτης 1.

Εἶναι περίεργο καὶ ταυτόχρονα λυπηρὸ τὸ γεγονός ὅτι σημαντικὰ κεφάλαια τῆς νεώτερης ἱστορίας μας δὲν ἔχουν ἀκόμη μελετηθῆ συστηματικὰ καὶ δὲν ἔχουν καταλάβει τὴ θέση πού τοὺς ταιριάζει σ' αὐτὴν. Ἡ μερικὴ αὐτῆ ἀδιαφορία εἶναι ἀδικαιολόγητη καὶ ἐπιζήμια ἀπὸ ἐθνικὴ ἄποψη, γιατί μένουν σκοτεινὰ ὀρισμένα γεγονότα, πού εἶχαν σοβαρὲς συνέπειες, ἄσκησαν οὐσιαστικὰς ἐπιδράσεις στὰ μετέπειτα χρόνια καὶ συνδέθηκαν μετὰ τὶς τύχες τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας. Ἐστὶ πολὺ λίγες ἦταν οἱ γνώσεις μας σχετικὰ μετὰ τὴν ἀγωνία, τοὺς πόθους καὶ τὶς ἐλπίδες, τὶς διαμαρτυρίες καὶ κυρίως τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς σοβαρῆς κρίσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος τῶν ἐτῶν 1875-1878, ἡ ὁποία παρὰ λίγο θὰ ἔδινε σλαβικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς Ἀνατολῆς, σὲ βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν περιώνυμη συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἔκδοσι τοῦ Ἀρχείου τοῦ Στεφ. Νικ. Δραγοῦμη¹, γνωρίσαμε τὴν Μακεδονικὴ Ἐπανά-

1. Ἀ ρ χ ε ἰ ο ν Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ν ἰ κ . Δ ρ α γ ο ῦ μ η , Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴν Μακεδονία. Εἰσαγωγή καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονικὴ 1966, σσ. 444 (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 85).

σταση τῆς περιοχῆς 'Ολύμπου-Πιερίων (19 Φεβρουαρίου - 19 'Απριλίου 1878), γιὰ τὴν ὁποία ἐλάχιστες εἰδήσεις εἶχαμε ἀπὸ τὴ γνωστὴ βιβλιογραφία.

Τώρα ὁ κ. Κωφὸς μετὰ τὸ νέο του βιβλίον—καρπὸς τριετοῦς κοπιαστικῆς ἔρευνας στὸ 'Ιστορικὸν 'Αρχεῖον τοῦ 'Υπουργείου 'Εξωτερικῶν—ἀποκαλύπτει ἓνα νέο ἐπαναστατικὸν κίνημα στὴν Ἀντικὴ Μακεδονία, ποῦ διήρκεσε ἀπὸ τὸν Μάϊου ὡς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1878 καὶ ἔαπλώθη μετὰ τὴ μορφή ἐκτεταμένου ἀνταρτοπολέμου στὶς περιοχὰς Πισσοδερίου, Μοναστηρίου, Πρεσπῶν, Μοριχόβου, Καστοριάς καὶ Φλωρίνης. 'Επίσης μὲς παρέχει σπουδαῖες καὶ ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις γιὰ τὴ γενικότερη κατάστασις στὴν Μακεδονία κατὰ τὸ κρισιμότερον ἔτος τῆς ἀνατολικῆς κρίσεως, καθὼς καὶ γιὰ τὴν 'Επανάστασις τοῦ 'Ολύμπου.

Μετὰ τὸν πρόλογον (σ. ια'-ιβ') καὶ τὴν κατατοπιστικὴν εἰσαγωγὴν (σ. 1-10) ἀκολουθοῦν ἐκτενῆς ἱστορικὴ ἐπισκόπησις (σ. 11-47) καὶ ἡ δημοσίευσσις τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων (σ. 49-344), ποῦ ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγαλύτερον τμημα τοῦ βιβλίου. Προστίθεται ἐπίσης τρία εὐρετήρια (σ. 345-372), δηλ. τοπωνυμίων (σ. 347-355), ὀνομάτων (σ. 356-365) καὶ λέξεων (σ. 366-372), πολὺ χρήσιμα στὸν μελετητὴ, 9 φωτογραφίαι τῶν πρωταγωνιστῶν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν γεγονότων, καθὼς καὶ 5 φωτογραφίαι χαρακτηριστικῶν ἐγγράφων τοῦ ἔτους 1878. Στὸ τέλος παρατίθεται χάρτης τοῦ βλαστίου Θεσσαλονίκης 1877-1878, ὅπου ὁ συγγρ. σημειώνει τὰ τοπωνύμια, ποῦ μνημονεῦνται στὰ δημοσιευόμενα ἐγγράφα, βοηθώντας ἔτσι σημαντικὰ τὸν ἀναγνώστη στὴ μελέτη τους.

Στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὁ συγγρ. ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἀγνωστὰ καὶ ἐπισημαίνει τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀξία τῶν πληροφοριῶν ποῦ παρέχουν οἱ ἀνεκδοτεὶς ἐκθέσεις τῶν προξενείων Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, καθὼς καὶ τῶν ὑποπροξενείων Σερρῶν καὶ Καβάλας. 'Επίσης ἀναλύει τὴ σημασία τῶν διαφόρων ἐπιστολῶν, ποῦ ἀπηύθυναν ὄπλαρχηγοί, ἱεράρχες, πράκτορες καὶ τοπικοὶ παράγοντες πρὸς τὸν Γενικὸ Πρόξενον τῆς Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ ὀρισμένον τηλεγραφημάτων καὶ ἐγγράφων τοῦ 'Υπουργείου πρὸς τὰ προξενεῖα τῆς Μακεδονίας.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως ὁ συγγρ. ἐξετάζει σύντομα τὴν κατάστασις στὴν Μακεδονία κατὰ τίς παραμονὰς τῆς κρίσεως τοῦ 'Ανατολικοῦ Ζητήματος (1875-1878) καὶ διαπιστώνει ὅτι ἡ θέση τοῦ 'Ελληνισμοῦ μετὰ τὰ προπύργιά του, τὴν ἐκκλησίαν, τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα καὶ τοὺς τοπικοὺς μορφωτικοὺς συλλόγους καὶ σωματεῖα, ἔχει δεχθῆ δύο ἰσχυρὰ πλήγματα: Τὸ πρῶτον ἀπ' αὐτὰ ὀφειλόταν στὴν ἐχθρότητα τῆς Τουρκίας ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς 'Επανάστασεως (1866-1869) καὶ τὸ δεύτερον στὴν ἴδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς 'Εξαρχίας (1870). 'Εξάλλου ἡ θέση τῆς ἐπισήμου 'Ελλάδος ἀπέναντι στὰ γεγονότα τῆς τριετίας 1875-1878 ἦταν προβληματικὴ, γιὰτι βρισκόταν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀπροετοίμαστη νὰ πραγματώσῃ τὰ δύνειρα τῆς φυλῆς (σ. 11-15). 'Η ἔλλειψις πολιτικῆς σταθερότητος, ἡ οἰκτρὴ οἰκονομικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἀνυπαρξία σοβαρῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως ἦταν τὰ κύρια στοιχεῖα ποῦ συνέθεταν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασις στὴν 'Ελλάδα. 'Επὶ πλέον τῆς θέσεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὴν καθιστοῦσαν δυσχερέστερη οἱ πιέσεις τῆς φιλοτουρκικῆς πολιτικῆς τῆς 'Αγγλίας νὰ παραμείνῃ οὐδέτερη καὶ οἱ προσπάθειαι τῆς Ρωσίας νὰ τὴν πείσῃ νὰ μετάρχη στὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ νὰ ξεσηκώσῃ παράλληλα τοὺς ὑποδούλους ὁμοεθνεῖς της. Τῆ δύσκολη θέσις τῆς χώρας διετύπωσε εὐστοχα, κατὰ τὴν γνώμη μου, ὁ 'Εμμ. Ροῖδης στὰ 1878 μετὰ ἐξῆς: «'Η θέσις τῆς 'Ελλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας κρίσεως ἦτο οἷα παραλυτικῆ, σαφῶς κατανοοῦντος ὅτι ἵνα σωθῆ ἔπρεπε νὰ τρέξη»¹.

1. 'Εμμανουὴλ Ροῖδου, 'Εργα, VII. Τὸ πνεῦμα τοῦ Ροῖδου καὶ διάφοροι πολιτικαὶ καὶ διπλωματικαὶ μελέται, 'Επιμελεία Δ. Πετροκοκκίνου καὶ Α. Μ. 'Ανδρέαδου,

Στὴ συνέχεια ἐξιστοροῦνται σύντομα οἱ βολιδοσκοπήσεις τῆς Σερβίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα γιὰ πολεμικὴ σύμπραξη, οἱ ἀνεπίσημες συνομιλίες τοῦ Λεωνίδα Βούλγαρη μετὰ τὸν Σέρβο ἀποσταλμένο Milutin Garasanin στὴν Ἀθήνα, τὸν Μάρτιο τοῦ 1876, ὁ πόλεμος τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου ἐναντίον τῆς Τουρκίας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1876, καθὼς καὶ ἡ ἐξέγερση τῶν Βουλγάρων τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1876. Οἱ ἀποφάσεις ἐξάλλου τῆς Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1876, δημιουργοῦν ἀναταραχὴ καὶ ἐξαψη τῶν πνευμάτων τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στοὺς ὑποδούλους καὶ ἰδίως στὴν Μακεδονία, γιὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει πλέον νὰ διαγράφεται σαφῆς ὁ σλαβικὸς κίνδυνος (σ. 15-20).

Ἔτσι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας ἀρχίζει νὰ ὀργανώνεται μετὰ τὴ σύσταση ἐπιτροπῶν στὶς πόλεις, μετὰ τὴ συγκέντρωση καὶ ἀποθήκευση ὀπλισμοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνιση μικρῶν ἐνόπλων ὁμάδων, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀποστέλλονται πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο διαμαρτυρίες μετὰ χιλιάδες ὑπογραφῆς γιὰ τὶς ἀδικεῖς ἀποφάσεις τῆς Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως (σ. 20-24). Κατὰ τὴ διάρκεια ἐξάλλου τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (Ἀπρίλιος 1877 - Ἰανουάριος 1878) οἱ προετοιμασίες, πού ἀποβλέπουν στὴν ἐξέγερση τῆς Μακεδονίας, συνεχίζονται στὴν ἀρχὴ μετὰ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ ἀργότερα, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1877, μετὰ τὴν ἐπίσημη ὑποστήριξη τῶν προξένων, μετὰ τὶς ὑποδείξεις τῶν ὁποίων καταρτίζεται ἀκόμη καὶ σχέδιο ἐξεγέρσεως τῆς Μακεδονίας (σ. 25-30).

Στὴν ἐπόμενη ἐνότητα (σ. 30-37) ὁ συγγρ. ἐκμεταλλεύμενος καὶ τὶς νέες εἰδήσεις πού προσφέρουν τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα, ἐκθέτει σύντομα τὴ δραστηριότητα τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου - Πιερίων καὶ τὶς συνέπειές τῆς. Ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου προκαλεῖ ἀγανάκτηση καὶ θύελλα διαμαρτυριῶν, πού ἐκδηλώνονται μετὰ τὴν ἀποστολὴ «διαμαρτυρήσεων» πρὸς τὴν Ὑψηλὴ Πύλη, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου (σ. 37-38). Ἡ συνθήκη αὐτὴ, καθὼς καὶ ἡ ἔκρυθμη γενικὰ κατάστασις στὴν Μακεδονία δημιουργοῦν τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκρήξη τῆς ἐπανάστασεως στὴν Δυτικὴ Μακεδονία. Τὶς διαφορὰς φάσεις τῆς καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς παρακολουθεῖ ὁ συγγρ. στὴν ἐνότητα αὐτὴ (σ. 39-44) μετὰ βάση κυρίως τὶς εἰδήσεις πού τοῦ παρέχουν τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα, καθὼς καὶ πληροφορίες ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Στεφ. Νικ. Δραγοῦμη. Ἀκολουθοῦν τέλος τὰ «συμπεράσματα» (σ. 44-47), ὅπου ὁ συγγρ. ἀξιολογεῖ τὸν ἀγῶνα τῶν Δυτικομακεδόνων καὶ καταλήγει σὲ ὁρισμένα συμπεράσματα σχετικὰ μετὰ τὴν ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα ἀνέρχονται σὲ 228 καὶ ἀποτελοῦν τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 49-344). Πρὶν ἀπὸ τὰ κείμενα ὁ συγγρ. παραθέτει Πίνακα (σ. 51-73), πού περιλαμβάνει σύντομη περίληψη τοῦ περιεχομένου κάθε ἐγγράφου, τὴν ἡμερομηνία καὶ τὸν ἀριθμὸ πρωτοκόλλου· ταυτόχρονα δηλώνει ἂν ἐκδίδη τὸ ἔγγραφο ὀλόκληρο, ἀποσπασματικὰ ἢ περιληπτικὰ. Ὁ συγγρ. κατατάσσει καὶ ἐκδίδει τὰ προξενικὰ ἔγγραφα ἀνάλογα μετὰ τὴν προέλευσή τους. Ἔτσι ἔχομε: α) 98 ἔγγραφα τοῦ προξενικοῦ Θεσσαλονίκης (σ. 75 - 182), β) 41 ἔγγραφα τοῦ προξενικοῦ Μοναστηρίου (σ. 183-249), γ) 27 ἔγγραφα τοῦ ὑποπροξενικοῦ Σερρών (σ. 250-276) καὶ δ) 18 ἔγγραφα τοῦ ὑποπροξενικοῦ Καβάλας (σ. 277-292). Σὲ δύο ἰδιαίτερες κατηγορίες κατατάσσει ἐπίσης καὶ ἐκδίδει: ε) 18 ἔγγραφα καὶ τηλεγραφήματα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (σ. 293-302) καὶ στ) 26 ἐπιστολὲς πρὸς τὸν πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης Κ. Βατικιώτη (σ. 303-344). Ἀς σημειωθῆ ὅτι ὁ αὐξων ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων ὅλων αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν εἶναι συνεχής¹.

¹ Ἀθήνα 1914, σ. 92. Πρβλ. καὶ Μ. Θ. Λάσκαρι, Τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα 1800-1923, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 281.

1. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὁρισμένους μεθοδολογικὰς ἑλλείψεις. Συγκεκριμένα, ὁ συγγρ. δὲν ἀναφέρει τοὺς λόγους πού τὸν ὀδήγησαν στὴ διαίρεση τῶν ἐγγρά-

Ὅλα τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα εἶναι τοῦ ἔτους 1878, ἐκτὸς ἀπὸ 12 ποῦ ἀνήκουν στὸ ἔτος 1877. Τὰ 12 αὐτὰ ἔγγραφα προέρχονται ἀναλυτικότερα: ὀκτὰ ἀπὸ τὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης, δύο ἀπὸ τὸ ὑποπροξενεῖο Σερρών, ἓνα ἀπὸ τὸ ὑποπροξενεῖο Καβάλας καὶ μιὰ ἐπιστολὴ ἀγνώστου ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο πρὸς τὸν Βατικιῶτῃ (βλ. καὶ σ. 3, σημ. 1). Ὁ συγγρ. κρίνει σκόπιμο νὰ τὰ παραθέσῃ καὶ αὐτά, γιατί διαφωτίζουν τὰ γεγονότα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ 1878. Τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα περιέχονται σὲ 19 φακέλους (5 ἐιδικῆς κατατάξεως καὶ 14 ἄλλους καταταγμένους ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐκδότη) τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, καθὼς καὶ σὲ τρεῖς φακέλους τοῦ Συνεδρίου Βερολίνου/Ἀρχεῖον Θεοδῶρου Δηλιγιάννη τοῦ ἴδιου Ἀρχείου.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ὁ συγγρ. ἐμελέτησε καὶ ἐχρησιμοποίησε στὴν ἱστορικὴ του ἐπισκόπηση τρεῖς φακέλους τῆς Πρεσβείας τοῦ Λονδίνου καὶ ἓνα φάκελο τῆς Πρεσβείας τοῦ Βερολίνου τοῦ ἴδιου Ἀρχείου (σ. 5, 8-10). Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῶν ἐγγράφων ὁ συγγρ. ἀκολουθεῖ τὸν τυποποιημένο τρόπο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐτσι στὶς ἐκθέσεις τῶν προξένων δηλώνεται ἡ ἀποστολέας, ὁ παραλήπτης, ὁ τόπος ἀποστολῆς, ἡ χρονολογία καὶ ὁ ἀριθμὸς πρωτοκόλλου. Παραλείπονται ἡ προσφώνηση, ἡ ἐπιφώνηση καὶ ἡ ὑπογραφή. Στὶς ἰδιωτικῆς ἐπιστολῆς ὅμως διατηροῦνται τὰ στοιχεῖα αὐτά, καθὼς καὶ ἡ ὀρθογραφία τῶν ἐγγράφων (σ. 7-8). Ἡ ἀξία τῶν δημοσιευόμενων ἐγγράφων εἶναι πολὺ σημαντικὴ ὄχι μόνον γιατί καθιστοῦν γνωστὸ ἓνα νέο ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Δυτικὴ Μακεδονία καὶ διαφωτίζουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν ἐπανάστασι τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου - Πιερίας, ἀλλὰ καὶ γιατί μᾶς παρέχουν ποικίλες ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὴ γενικότερη κατάστασι στὴν Μακεδονία κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 1878.

Τελευτώντας, συγχαίρουμε τὸν κ. Κωφὸ γιὰ τὴ σημαντικὴ προσφορὰ του στὴ νεώτερη μακεδονικὴ ἱστορία καὶ ἐλπίζουμε νὰ φέρῃ σύντομα σὲ αἴσιο πέρασ τὴ γενικότερη μελέτη του μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Ἑλλάς ἐνώπιον τῆς κρίσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, 1875-1878», ποῦ θὰ βασίζεται σὲ ἀνέκδοτο ὕλικὸ ἀπὸ ἑλληνικὰ καὶ ξένα διπλωματικὰ ἀρχεῖα, σύμφωνα μὲ τὴν προαγγελία του (σ. 25, σημ. 1 καὶ σ. 46 σημ. 1). Ἐτσι, μὲ ὄχι λιγότερο ἐνδιαφέρον, ἀναμένουμε τὸ νέο αὐτὸ βιβλίον, γιατί καὶ τὸν συγγραφέα γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας του καὶ τὸ θέμα εἶναι βασικὸ γιὰ τὴ νεώτερη ἱστορία μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΙΟΤΙΤΟΤΣΚΑΣ

φῶν στὶς ἑξι αὐτὲς ἐνότητες, οἱ ὁποῖες διασκοπῶν ὄχι μόνον τὴ χρονικὴ συνέχεια καὶ ἐνότητα τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρη χρονολογικὴ παρουσίαση τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν διαφόρων προσώπων ἢ ἁρμοδίων ὀργάνων. Ἡ σύστασι βέβαια τοῦ ἐκδότη πρὸς τὸν ἀναγνώστη (σ. 8) «νὰ ἀνατρέχῃ παραλλήλως καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα, τῆς αὐτῆς περιόδου, τῶν ἄλλων Προξενεῖων, διότι ἐνίστε διὰ τὸ αὐτὸ συμβάν ὑπάρχουν ἐκθέσεις δύο καὶ τριῶν Προξενεῖων μὲ ὀρισμένες παραλλαγὰς» δὲν νομίζω ὅτι διευκολύνει ἱκανοποιητικὰ τὴ μελέτη τῆς περιόδου. Ἐπίσης ὁ ἀναγνώστης δυσκολεύεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ προσδιορίσῃ μὲ ἀκρίβεια καὶ εὐκολία κάθε φορὰ τὰ ἔγγραφα, στὰ ὁποῖα παραπέμπει ὁ συγγρ. Συμβαίνει δηλ. πολλὰς φορὰς νὰ μὴν παραπέμπῃ στὸν αὐξοντα ἀριθμὸ τῶν ἐκδιδόμενων ἐγγράφων, ἀλλὰ στὴν ἡμερομηνία, ἐνὸς θὰ ἦταν πολὺ εὐκολο νὰ γίνῃ, ἀφοῦ ἡ ἀρίθμηση τῶν ἐγγράφων εἶναι συνεχῆς (πρβλ. σχετικὰς δυσκολίες π.χ. στὶς ἑξῆς περιπτώσεις: σ. 27 σημ. 7, σ. 29 σημ. 2, σ. 34 σημ. 1, σ. 38 σημ. 2, σ. 39 σημ. 1, 3, σ. 40 σημ. 1, 2, σ. 42 σημ. 1, 2, σ. 43 σημ. 1, σ. 44 σημ. 1, σ. 47 σημ. 1).